

TÜRKİYE'DE İSLAMOFOBİNİN YANSIMALARI

Cansu KAYA¹

Abdulahap AKINCI²

ÖZET

Dünya tarihi, toplumların birbirleriyle olan ekonomik, kültürel ve ideolojik savaşlarıyla doludur. Bu savaşlar görünen sebeplerden askerî güç ve ekonomik ambargolara dayalı olsa da, çoğu zaman aidiyetlere saldırma ve değerleri itibarsız kılma şeklinde meydana gelmiştir. Din unsurunun bir toplumu anlama ve yorumlamada ki önemi düşünüldüğünde, İslamiyet'e mensup toplumları da İslami inanç ve tutumların gerektirdikleriyle değerlendirmek yerinde bir davranış olacaktır. Ancak, ulusların değişen menfaatleri ve kendi kimliklerini ortaya koyarken ihtiyaç duyulan "öteki" kavramı, bu değerlendirmeleri çoğu zaman tarafsız kılmamaktadır. İslamofobi ve anti-islamizm ise, bu bahsi geçen çatışma alanlarının doğurduğu sonuçlardır.

Soğuk Savaş bittikten sonra dünyaya hâkim olmak isteyen Batı, komünizm tehlikesiyle olan mücadelesinden başarıyla çıkmış, yeni bir korku arayışına girmiştir. Bu noktada devreye soktuğu İslam korkusunun temelinde İslam düşmanlığının yattığı, Müslümanları terörist olarak yaftalaması sebebiyle yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle 11 Eylül hadisesinden sonra işgallerini bu korkuyla meşru gösteren Batı, bunu "medeniyet" olarak tanımlamış, yaptığı barbarlıkları "medeniyet çatışması" kavramına indirgemıştır. Zamanla Orta Doğu'yu kana bulayan bu İslam düşmanlığının farklı yüzleri, bugün nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman olan Türkiye'yi de çeşitli alanlarda etkilemiştir. Özellikle laiklik olgusunun çok tartışma oluşturması, yıllarca süren başörtüsü problemi, 28 Şubat süreci ve seküler-dindar ayırımının getirdiği düşmanlık ülkemizi farklı zamanlarda kaosa sürüklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İslam, İslamofobi, Batı.

Jel Kodları: J70, J78, L40, N30.

REFLECTIONS OF ISLAMOPHOBIA IN TURKEY

ABSTRACT

History is filled with the economic, cultural and ideological wars of the societies. While these wars are based on apparent cause, military power, and economic embargo, they have often been attacked by their belonging and their values are disreputable. Islamophobia and anti-Islamism are also one of these areas. After the end of the Cold War, the West, seeking to dominate the world, has successfully emerged from the struggle with the danger of communism and has searched for a new horror. At this point, the Islamic enemy lies at the base of the Islamic fear that it engages in, and it is an indisputable fact because of the labelling of Muslims as terrorists. Especially after the events of September 11, the West has legitimized its occupation with this fear and has reduced it to the concept of "civilization" and the barbarism it has made to the concept of "civilization conflict". The different faces of this Islamic hostility, which in time overflowed the Blood of the Middle East, influenced Turkey, whose Muslim population today is almost entirely Muslim, in various areas. Especially the creation of secularism, the controversy over the years, the issue of the head cover over the years, the enmity of the 28 February process and secular-religious distinction drove our country to chaos at different times.

Keywords: Islam, Islamophobia, Türkiye, Western.

Jel Codes: J70, J78, L40, N30.

¹ Uzman, Sorumlu Yazar, cansukaya932@gmail.com

² Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İİBF SBKY Öğretim Üyesi, akakinci1@yahoo.com

1. GİRİŞ

Toplumların sosyal, tarihî ve siyasî unsurlarını oluşturan ve fertlerin toplumla aidiyetini sağlayan çeşitli unsurlar vardır. Din de bunlardan biridir. Tarihte savaşlar, göçler ve bazı siyasî olaylarla gelişen ve coğrafya değiştiren dinler, çeşitli sonuçlara sebebiyet vermiş, uluslar da dinin bu gücünü çok geçmeden fark etmiştir.

Türklerin büyük kitleler hâlinde İslamiyet'i seçmesi 10. yüzyıldan sonra hız kazanmıştır. Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri İslamiyet'i seçerek Karahanlı Devleti'ni, Oğuzlar ise İslamiyet'le birlikte Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuşlardır. Bu tarihten sonra bireysel tercih olmaktan çıkan İslamiyet'in kurumsal bir zemine oturtulması da, zamanla edebiyata, hukuka, dile ve siyasî karar organlarına etki etmiş, bu da İslamiyet'in Türk kültürüyle yoğrulmasına yol açmış ve yeni bir medeniyetin doğmasının temeli olmuştur. Zamanla güçlenen bu medeniyet, literatürde ulus devlet inşasına kadar "Osmanlı" olarak geçmiş, Türklük ve Müslümanlık Osmanlı potasında eritilmiş ve bütünleştirilmiştir. Özellikle Kanunî Sultan Süleyman Han'la birlikte büyük bir ivme yakalayan bu medeniyet, zamanla bu potaya dâhil olmayan Batı'yı rahatsız etmiş ve eş zamanlı olarak Martin Luther'le başlayan İslamofobi ve anti-İslamist kıpırdamalar oluşturmuştur. Müslüman olup olmadığı fark etmeksizin bütün dünya ulusları bundan etkilenmiştir. Nüfusunun nerdeyse tamamı Müslüman olan Türkiye'nin de bu hareketlerden etkilenmesinin getirdiği sonuçlar sancılı birçok süreci beraberinde doğurmuştur. Müslüman Ortadoğu'yu Batı'ya bağlayan yolda köprü konumunda olması, yurtdışında yerleşik yaşayan vatandaşlarının bulunması, gerek sınır komşuluğu gerekse siyasî dengelerin gözetilmesi açısından Türkiye'ye İslam aidiyetinin hesabı çeşitli yollardan sorulmuştur.

Dünya üzerinde görülen ya da deneyimlenen hiçbir medeniyetin, dinin ya da toplumsal olayın tek taraflı olmadığı kabul edilirse, meydana getirilen bu İslamofobik unsurların klasikleşmiş oryantalist söylemden beslendiği gerçeği kaçınılmazdır. Meselenin özünü çatışma temelinde inşa etmiş olan Huntington ve ardından gelen ekol, İslam'ın ana kaynağını, ortaya çıkış sürecini ve toplumların iyileştirilmesi amacını hiçe sayarak, meseleyi medeniyetler çatışmasına indirgemişlerdir. Kıyas mantığı zamanla yerini rekabete bırakmış, DAEŞ gibi bazı terör örgütlerinin barbarlıkları bilinçli ve örtüsüz olarak bütün İslam dünyasına atfedilmiştir.

Bu çalışmada dünyada ortaya çıkan İslamofobi ve anti-İslamist uygulamaların Türkiye Cumhuriyeti sınırlarındaki sonuçları, medya yansımaları, terörizm algısı, İslamofobi odaklı nefret söylemi bazında açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın yürütüldüğü aşamada yerli ve yabancı literatür taranmış, konuya vakıf farklı görüşteki akademisyenlerin çalışmalarına başvurulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE**2.1. Anti-İslamizm ve İslamofobi'nin Tanımı ve Çıkış Noktası**

Batı dünyasında özellikle 11 Eylül hadisesinden sonra üzerinde durulan İslamofobi ve anti-İslamizm, toplumsal bir niteliğe kavuşturulmuş ve toplumu 'bizlerden/onlardan' algısına sürüklemiştir. Canatan'a göre İslamofobi sosyolojik bir kavram olarak Batı'da Müslümanlara karşı gösterilen nefret, aşağılama ve korku durumunu ifade etmektedir. Anti-İslamizm ise İslam karşısında kasıtlı ve örgütlü bir düşmanlığın medya ve siyaset üzerinden oluşturulmasıdır (Canatan, 2007: 11). Bu açıdan bakıldığında anti-İslamizm, İslamofobiyi doğurmuş ve kamuoyu üzerindeki İslam algısının korkuyla özdeşleşmesine dayanak olmuştur.

İslamofobi kelimesi, İslam ve korku anlamına gelen fobia kelimesinin birleştirilmesinden elde edilmiş bir kavram olup, tarihi ve siyasî süreç içinde geçerli bir durum halini almıştır. Fobia veya fobi kelimeleri, olağan koşullarda korkulmayacak durumların dışında, bir olay, durum ya da nesne karşısında ortaya çıkan olağan dışı korkuları anlatmak için kullanılmaktadır (Öztürk, 1992: 241). Korku düzeyi, kişilerin normal hissetmesi gerekenin üstüne çıktığı zaman, psikolojik olarak kabul edilir ve tedavi sürecini zorunlu kılar. Bu bağlamda, İslamofobi de tedavi edilmesi gereken bir psikolojik vakıa olarak kabul edilebilir. Burada dikkat çeken husus ise, fobi kelimesiyle görülen korku durumunun gerçeği yansıtmadığı, takıntı haline gelen duyguların yansımaları şeklinde ortaya çıkmış olmasıdır. Yani İslam korkusu İslam'ın muhtevasından ya da İslam'ı kabul etmiş fertlerin/toplumların niteliklerinden kaynaklanmamış, bu korku yapay bir biçimde icat edilmiştir.

Her ne kadar 11 Eylül hadisesinden sonra hakkında kalın kitapların ve büyük raporların tutulduğu birer olgu olsalar da aslında hem İslamofobi hem de anti-İslamizmin kökeni Ortaçağ'a kadar dayanmaktadır (Hıdır, 2007: 91). Kavramların ortaya çıkışında ise hiç şüphesiz "kimlik" meselesi başat unsur olmuştur. Öteki üzerinden kendi kimliğini kurma, iç ve dış tehlikelere karşı içerde birlik olma anlayışı, kendilerinden kültürel, sosyal, siyasal ve inanç yönünden farklı olanı "öteki" yapmış ve toplumlar kendini bu "öteki" üzerinden tanımlamıştır. Antik Yunan ve Roma dönemindeki ilk Avrupalılar, kendilerini "medenî", "hürlük savunucusu" olarak

tanımlarken Asya ve Arabistan'ı "barbar" olarak görmüş, despotizme karşı demokrasi yani onlara göre biz üzerinden kendi kimliklerini inşa etmişlerdir (Arslan, 2009: 9-10; Aktaş, 2014: 39).

Fransız akademisyenlerden Fourest ve Venner'e göre ise, İslamofobi kavramı ilk kez İran Devriminden sonra, İran'da kapanmayı reddeden kadınların Müslümanlığına kötülemek amacıyla kullanılmış, bu kadınları İslam'dan korkan anlamına gelen "İslamfob" olarak nitelendirilmesiyle gündeme alınmıştır (Allen, 2010: 9).

Tarihsel sürece bakıldığında Runnymede Trust'ın 1997'de yayımladığı rapor da, İslamofobi kavramının popülerlik kazanmasında oldukça önemlidir. *Islamophobia: A Challenge for Us All* (İslamofobi: Hepimiz İçin Bir Meydan Okuma) adıyla yayınlanan rapor, Müslümanlara önyargıyla yaklaşıldığı ve bahsi geçen önyargının beraberinde kötü muamele, ayrımcılık ve nefret duygusunu getirdiğini belirtmiş, bu tavrın Müslümanların yaşamlarını olumsuz etkilediğine dair söylemlerde bulunmuştur (Trust, 1997).

Müslümanların İspanya'da büyük bir medeniyet hâline getirdikleri Endülüs Emevi Devleti, Hristiyanlar üzerindeki İslam karşıtlığının ilk somut örneklerinden biri olarak gösterilebilir. İktisadi ve askerî başarıların yanı sıra Endülüs Emevilerinin kurdukları kütüphanelerle ilmî anlamda da kaydetmiş oldukları ilerlemeyi Nobel ödüllü Fransız fizikçi Pierre Curie'nin şu tespitinden anlamak mümkündür: "Endülüs'ten bize 30 kitap kaldı, atomu parçalayabildik. Eğer yakılan bir milyon kitabın yarısı kalmış olsaydı, çoktan uzayda galaksiler arasında geziyorduk" (Haftacı, 2014: 126).

Endülüsler bu parlak zamanları yaşarken Batı, akla en makul gelen şeyleri kendine yasak kabul etmiş, cadı avlarının görüldüğü karanlık bir çağı eş zamanlı olarak yaşamıştır. Müslümanlar tarafından sağlanan gelişmeleri tanınması ise 11. yy'da başlattıkları Haçlı Seferleri sayesinde olmuştur. Arapça eserlerin Latinceye çevrilmesi ise bu tarihten sonra başlamıştır (Haftacı, 2014: 131). Avrupa'ya Aristo'yu öğreten adam olarak bilinen İbn-i Rüşd de bu çeviriler sayesinde Avrupa'nın itibar ettiği bir filozof olmuştur.

Bu gelişmelerden sonra Osmanlı'nın Balkan fetihleri ve Avrupa'ya doğru yayılması da Batı'nın İslam korkusunu iyice arttırmış ve önyargıları pekiştirmiştir. Müslümanların ortaya koydukları cihad ve fetih hareketleri karşı tarafta tehdit olarak algılanmış ve bu durum anti-İslamist ve İslamofobik duyguları körüklemiştir. Osmanlı'nın İslam ülkeleri içinde en güçlü devlet olması ve Avrupa'da hâkimiyetinin bulunması, Batı dilinde Türklerle ilgili ırkçı deyimlerin gelişmesine ve zamanla olumsuz anlamda kullanılan Türk kavramının Müslüman kavramı yerine de kullanılmaya başlanmasına yol açmıştır (Aktaş, 2014: 41).

Tarihte yaşanmış birçok olayın ve söylemin gerek anti-İslamizm gerekse İslamofobik tavırların ortaya çıkmasında rolü vardır, ancak İslam'a yöneltilen saldırgan tavırların ortaya çıkışına net bir tarih vermek oldukça zordur. Bununla birlikte meseleyi İslam'ın ortaya çıktığı ilk zamanlara kadar götürmek eldeki verilerle mümkündür. İslam ve peygamber üzerine yapılan suçlamaların en önemli örneklerinden biri, kilise babalarının sonucusu görülen Jonh Demescen/Yuhanna ed-Dimeşki'ye ait Yunanca De Haeresibus adlı risaledir. "İsmailî Sapıklık" başlığında İslam'ın reddedildiği ve İslamiyet'i sapık bir dinî hareket olarak gösteren risale aynı zamanda günümüz Batı yazarlarının kendilerine referans aldıkları kaynaklardan biri hâline gelmiştir (Hıdır, 2007: 83-84). Bu durumda İslamofobinin ve anti-İslamizmin yaklaşık 1300 yıllık bir tarihe sahip olduğu savunulabilir.

İslam'a karşı gösterilen bu mukavemetler iki koldan karşımıza çıkar: Teorik ve pratik. Pratik olarak Haçlı Seferleri ve bu seferlerin doğurduğu olumsuz algı, Müslümanlara karşı anti-İslamist duyguları pekiştirmiş, akabinde Fatih Sultan Mehmet Han'ın İstanbul'u fethetmesi bu korku iklimini güçlendirmiştir. 1512-1517 arasında toplanan "Ekümenik konsil", Türkler'i Hristiyan milletlerin önemli bir düşmanı olarak tanımlamış, bu da İslam'ı bir devlet olarak temsil eden Osmanlı'nın siyasi gücünün bütün Avrupa üzerinde oluşturduğu korkunun göstergelerinden biri olarak tarihte yerini almıştır (Chadwick, 1990: 12). Fransız yazar Voltaire'in Le Fanaticisme or Mahomet le Prophete oyununda olumsuz İslam ve İslam peygamberi imajı çizmesi, Dante'nin İlahi Komedyası'nda Hz. Peygamber ve Hz. Ali'yi cehennemden bölücü ve bozguncuların konulduğu 8. kata yerleştirilmesi, Martin Luther'in bildirisinde Müslüman milletlerle savaşmaktan başka yol olmadığını belirtmesi ise, oluşturulmaya çalışılan İslam korkusunun ve düşmanlığının teorik sonuçlarından sayılabilir (Hıdır, 2007: 91). Günümüzde ise Huntington'un Medeniyetler Çatışması tezi, İslamiyet'in hakim olduğu topraklarda, gerekçesiz savaş makul bulan fikirleriyle anti-İslamist tavırların referans noktası konumundadır.

3. İSLAMOFOBİYİ BESLEYEN KAYNAKLAR

İnsanlık tarihi, insanın insanı hedef alan davranışlarının yanında bütün insanlığı hedef alan savaşlarla, ideolojilerle ve çatışmalarla doludur. Bu ideolojiler, kendi menfaat alanını oluşturarak taraftar elde etmenin yanı sıra "öteki kesim" üreterek muhaliflikten düşmanlığa geçişi de gerçekleştirir. Oluşturulan bu suni düşmanlık, hedefli ya da gerekli olarak sistemli bir şekilde gerçekleştiriliyorsa ve gerekli listesinde

insanların kendi tercihlerinin dışındaki nesebiyet veya din aidiyetleri referans alınıyorsa, burada kişisel bir saldırıdan değil insanlığa yapılan bir saldırıdan söz etmek mümkün hâle gelir. 21. yüzyılın yeni bir saldırı alanı olarak üretilen ve iyi Müslüman-kötü Müslüman ayırımına gidilmeksizin bütün İslam'ı kendine düşman, bozuk, terörist kısaca "öteki" gören İslamofobi, emperyalizmin beslendiği yeni kaynaklardan biridir.

Sömürgeciliğin yeniden yapılandırılması olarak fakat tarihî süreç içinde sadece şekil değiştiren İslamofobi, Haçlı seferleri, Endülüs Emevi Devletinin görkemli bir uygarlık kurması, Osmanlı'nın Viyana kuşatması hatta Müslüman-Türk kavramlarının Batı için iç içe geçtiği düşünülürse Atilla'nın Avrupa istilasına kadar uzanır (Yalçın, 2016: 5). Özellikle SSCB'nin dağılmasıyla birlikte iki kutuplu dünya sisteminin çökmesi, emperyalizmin ve kapitalizmin komünist düşmanını ortadan kaldırmış, uzun bir dönem komünistlerle mücadele edenler için yeni bir düşman icat etmek mecburi olmuştur. Bundan sonra Batı'da komünizmin yerini yeni düşman olarak İslamofobi, Türkiye'de ise yansıması olarak irtica kavramı almıştır.

İslamofobiyi besleyen emperyalizmin dışında ekonomik, yani kapitalist saikler olarak özellikle İslam coğrafyasının sahip olduğu yer altı kaynaklarının dünya devletleri tarafından paylaşılması fikri gösterilebilir. Özellikle ABD'nin son 10 yıldaki işgallerine bakıldığında sözde demokrasi götürdüğü ülkelerin yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin olması bu fikri destekleyecek niteliktedir.

Siyasî bir proje olarak İslamofobi ise, Batı'nın İslam'a olan üstünlüğünü temel alan, ırkçı ve kolonyalist bir ideolojidir. Medeniyetler çatışması tezinde Huntington bu ideolojiyi bütün hatlarıyla ortaya koymuş, geçmişte veya günümüzde Müslümanlara uygulanan kıyım, ötekileştirme ve ideolojik olarak yıpratma anlayışını meşru bir temelde göstermeye çalışmıştır. DAES, El-Kaide gibi terör örgütlerinin de sözde İslam adına yaptığı katliamlar ve barbarlıklar bu ideolojiye destek sağlamış, İslam'ı inanç ve medeniyet bakımından itibarsızlaştırma vasıtası olarak kullanmıştır. Sonuç itibarıyla Müslüman ve terörizm kavramları eş değer gösterilerek, bütün dünyaya servis edilmiştir.

4. TÜRKİYE'DE İSLAMOFOBİ ODAKLI NEFRET SÖYLEMİ

İslamofobi, kavramsal olarak her ne kadar 11 Eylül saldırılarından sonra yaygın bir kullanımda olmuşsa da kavramın kökenini Ortaçağ'a kadar indirgemek mümkündür. Haçlı Seferleriyle başlayan İslamofobik hareketler mit hâline gelmiş, günümüz Batı dünyasında entelektüel, yazar, akademisyen ve gazeteci olmak üzere toplumun yönlendirilmesinde önemli roller oynayan birçok kesim hâlâ bu mitlerden beslenmekte, tarihsel perspektife yoğunlaşma zahmetinde bulunmamaktadır. Batı'da Ortadoğu üzerine yazılan mitleri derleyen Halliday'e göre Ortadoğu dünyanın geri kalanından temelden farklıdır ve ayrı bir şekilde anlaşılması gerekmektedir (Halliday, 2008: 172-174). Bu ve benzeri mitlerle beslenen Batı, zamanla dünyayı biz ve "öteki" söylemleri ile ikiye ayırmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Bush'un "ya bizdensiniz ya onlardan" söylemi konuya örnek teşkil edecek niteliktedir. "Bizi" yani kendisini hürriyet savunucusu, demokrasinin garantörü; "ötekini" yani Müslümanları ise terörist, sapkın ve barbar olarak lanse etmiş, Huntington'un savunduğu medeniyetler çatışması tezini destekleyecek şekilde söylem ve eylemlerde bulunmuştur.

Nefret odaklı inşa edilen İslam düşmanlığı-korkusu, uzun süre Türkiye'deki başörtüsü serbestliği üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Kavramın kökenine Türkiye perspektifinden kısa bir bakıştan sonra sosyolojik olarak bu kutuplaşmanın analizi yapılmaya çalışılacaktır.

İslamofobik tavırların Osmanlı'nın Batılılaşmasıyla tohumları atılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte toplumsal dönüşüm başlamış ve Batı yanlısı modernleşme taraftarlarıyla buna karşı olanlar arasında çelişkili bir durum oluşturulmuştur. İlerleyen zamanlarda modernleşme hareketleri hızlanmış, bu çelişki daha keskin bir hâl almıştır. Çarkoğlu ve Toprak'a göre "*Kuruluş yıllarından itibaren Cumhuriyet kendisini sürekli din temelli reaksiyoner bir tehdit altında hissetmiştir*" (Çarkoğlu, Toprak, 2006: 15). Bunun sonucu olarak Cumhuriyeti savunmak adına din hedef alınmaya başlanmış, basın aracılığı ile de İslami unsurların geri plana alınmasında destek sağlanmış, bu da farklı inançlarda ya da aynı inancı farklı pratiklerle yaşayan insanlar arasında nefret dilinin doğmasına sebep olmuştur.

İlk ve ortaokullarda başörtüsü yasağının kalktığı tarihlerde gazeteleri inceleyen bir çalışma yapılmış, o gün gazetelerin başlıkları incelenmiştir. Genellikle sağ eğilimli gazetelerin müjde ve ayıp kalktı şeklinde yorumladığı olaya sol eğilimli gazetelerin cehalet vurgusu yaparak yaklaştığı hatta türban kararını DAES'e taviz olarak gördüğü gözlemlenmiştir (Çarkoğlu, Toprak, 2006: 27).

Dinî anlamda insanların kendi iradelerinden başka bir iradeyi kabul etmeyeceği anlamında yorumlanabilen bu adım, toplum içinde kutupların daha zıt olarak ayrışmasına insanların ilkokul çağındaki çocuklara nefretle bakmasına ve buna önyak olanları "yobaz" olarak tanımlamasına yol açmıştır.

5. LAİKLİK, TÜRKİYE VE İSLAM

Batı toplumları din ve devlet ilişkilerinin ayrımını ya da ortak noktalarını belirtmek üzere iki kavram kullanır. Bunlardan biri laisizm diğeri ise sekülerizmdir. Sekülerizm kavramının kaynağı çok eski zamanlara dayandığı için kavramın ortaya çıkışının ilk yeri ve zamanını belirten bir mutabakat sağlanamamıştır. Laiklik ise ağırlıklı olarak Fransız İhtilali'nden sonra Fransa'daki Katolik toplumlarda yaygın olmuştur (Karaman, 2015: 71).

Türkiye'nin en tartışmalı konularından biri olan laiklik, kabaca din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanmıştır. Tanımın en başından hatalı olması uygulamada da pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Fransa'da ruhban sınıfına ait olmayanlar için kullanılan laik kavramı, İslam'da din adamları topluluğunun bulunmamasından dolayı kavramın İslam'la birlikte tartışılmasını anlamsızlaştırmıştır. Türkçe'ye Fransızca'da "*laïcisme*" olarak yazılan terimden geçen sözcük, İslam, Osmanlı, Türk din ve siyasa geleneğine yabancı kalmış, anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bahsi geçen anlaşmazlıkların temelinde ise, Türk-Müslüman devlet anlayışının Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar gelenekten beslenmiş olması yatmıştır. Berkes'in de ifade ettiği gibi, "*Din geleneğinin en son sığınağı, en son savunma kalesidir. Toplumun eski yaşayışının kökeninden gelen birçok alışkanlıklar kolaylıkla din gereği imiş gibi bir nitelik kazanırlar*" (Berkes, 2017: 17-20). Bu bağlamda modernizm hareketlerinin görüldüğü her yerde canhıraş dinsellik hareketleri de görülmüş, modernizm ve dinsellik günümüzde de devam eden çatışmalı boyutlarda varlığını sürdürmüştür.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra yeni rejimin varoluşunu laikliğe ve ulus devletin unsurlarına bağlaması ile birlikte, çatışma boyut değiştirmiş ve iki kesimin arasında gerilim yükselmiştir. Değişen hükümetlerle birlikte uygulamada farklılıkların olduğu laiklik, çeşitli kesimleri devlete küstürecek şekilde tezahür etmiş, "Devletin dini İslam'dır" ibaresinin 1928'de Anayasa'dan çıkarılmasıyla başlayan süreç, ezanın Türkçeleşmesi, dinî eğitim veren kurumların yasaklanması gibi uygulamalarla İslam'ı sakınılacak bir olgu, gelişmenin önündeki engellerden biri gibi göstermiştir. Bütün bu uygulamalara laiklik ilkesinin bir gereği ve garantörü olarak bakılmış, ancak kavramın muhtevasına sadık kalınmamış, zaman zaman insanların laik olmadıkları için gerici olarak yaftalanmasına sebebiyet vermiştir. Aynı anlayış modernizmi savunan insanları da "küffâr" olarak tanımlamış, İslam ve modernizm arasına keskin hatlarla sınırın çekilmesi halini almıştır.

Son dönemlere gelindiğinde Türkiye, geçmişte özellikle büyük yankı uyandıran 28 Şubat sürecinden sonra daha seküler bir toplum hâline gelmiştir. Cemaatlere ve dinî topluluklara gerek imtiyaz gerekse yer yer destek verilmesi sonuçları bürokrasiden devlet-toplum ilişkisine kadar her şeyi etkileyen 15 Temmuz vakıasına zemin oluşturmuştur. Muhakkak ki yıllarca bastırılan İslamiyet ve getirdiği korkular "cemaatlerle hürce yaşanan bir din algısı oluşturmuş" istismar edinilen yine İslamiyet'in kendisi olmuştur.

Modernizm ve İslamiyet'in birbiriyle çatışan değil, birbirini destekleyen kavramlar olduğu ile ilgili çalışmaların literatürde yetersiz bahsi geçen ortamı desteklemiş, 70'li yıllardan beri biz ve öteki anlayışından beslenen nefret tohumları, toplumun kendi içinde bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Türkiye'de bu alanda çalışmaların artırılması ve basın, siyasetin, siyasetçilerin mesuliyet dilini daha uzlaştırıcı biçime sokması gerekmektedir.

6. MEDYA YANSIMALARI AÇISINDAN İSLAMOFOBİ

Medya, güncel olaylarda kamuoyu algısı oluşturmada ve toplumu birçok konuda yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Batı'da özellikle Avrupa'da İslamofobi için önemli araştırmalar ve çalışmalar yapılırken medyanın bu çalışmaları kamuoyuna servis etmesinin İslamofobik tavrıların ortaya çıkmasındaki ve bilhassa terörizm-İslam ilişkisi kurularak Müslümanlara yönelik önemli önyargıların oluşmasındaki gücü yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye'de ise İslamofobi literatür olarak zayıf kalan bir alan olmakla beraber medyada Batı'nın Müslümanlara yönelik uygulamaları konu olduğunda kelime çok az kullanılmış, genellikle tavrın yanlışlığı eleştirilmekle yetinilmiştir.

Özellikle Türkiye'nin modernleşme sürecine girmesiyle, en çok satanlar listesinde üst sıralarda yer alan mizah dergileri, Müslümanlara ve İslam'a yönelik alaycı ifadeler kullanmış, Müslümanların giyimi, davranışları ve yaşayışları üzerinden yobazlık, terörizm ve sapıklık yaftalamalarında bulunmuştur.

Hobbes'un Mizahta Üstünlük Kuramı'na göre mizah, kendimizi başkalarıyla kıyasladıktan sonra kendimizi daha üstün görmemizden doğar. Başkalarındaki olumsuz ya da farklı durumlar, bireylerin kendilerinin daha üstün olduğuna duyduğu inancı doğurur ve bu da bu teorinin temelidir (Vallade, 2013: 232). Özellikle karikatür sanatında mizahın bu yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır. Karikatürlerin iletmek istediği mesajı içeriğine titizlikle saklayan ve görsel olarak bunu yansıtan bir tür olması, toplumların karikatürlerine bakılarak ideolojik ayrışmaları, algıları ve toplumu etkileyen olayları ve durumları yansıtılmaları bakımından günümüzde çok okunan türler arasında olmasını sağlamıştır.

Öngören'e göre Türkiye'de mizah dergileri, Sultan II. Abdülhamit'i tahttan indirmek isteyen Jön Türklerin desteği ile başlamıştır (Öngören, 1983: 16). Bu tarihten sonra siyasetin etkili bir aracı olan mizah dergileri hem muhalefetin hem de iktidarın aleti hâline gelseler de Türkiye'de Batılılaşma hareketlerinin bir parçası olarak dinî düşüncüyü ilkel düşünce olarak tanımlayan Aydınlanmacı görüşün savunucusu olarak ortaya çıkmıştır (Akıner, Mencet, 2016: 175).

Avrupa'nın en popüler mizah dergisi Charlie Hebdo'da yayımlanan Peygamberle ilgili karikatür bütün dünyada yankı uyandırmıştır. Müslümanlara duyulan nefret ve korku, alay yoluyla üstünlük kurma tavrıyla örtüsüz olarak ortaya konulmuştur. Charlie Hebdo karikatüründen sonra Müslümanlar protesto yürüyüşleri düzenlemiştir. Batı'da bu durum İslam'ın ve Müslümanların farklı fikirlere tahammülü olmadığı şeklinde lanse edilerek düşünce hürriyeti kavramı vurgulanmıştır. Türkiye'de ise Uykusuz, Penguen ve Leman dergilerinin kapakları "Je Suis Charlie" diye hazırlanmıştır. Müslümanlara gösterilen aşağılamayı göz ardı ederek Batı yanlısı bir tutum sergilemişlerdir (Akıner, Mencet, 2016: 172). Adı geçen dergilerde yayımlanan İslam'ı aşağılama ve Müslüman bir insanın yaptığı kişisel bir yanlış bütün Müslümanlara mal etme karikatürlerine bakıldığında da aynı Aydınlanmacı geleneğin devamı olarak görülmesi mümkündür. Ortaya konulan bu tutum, Said'e göre Batı medyasına hâkim olan oryantizm, İslam'ın onlarca ülkede toplumda ve gelenekteki insanlar tarafından yaşandığı yok sayılarak tek tip bir İslam temsili sunmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin herhangi birinde yapılan bir yanlışlık doğrudan İslam'a atfedilmiştir (Said, 2008a: 17-33). Said ortaya koyduğu bu fikirlerle oryantizm denince akla ilk gelen isimlerden olan Bernard Lewis'i örnek göstermiştir. Lewis'in Müslümanların hepsinin tıpatıp aynı olduğu çalışmalarını hedef almıştır.

Sonuç olarak toplumların görsel hafızası sayılan karikatür yayımlarında İslam'ı itibarsızlaştıran olumsuz bir algı görülmektedir. Batı'nın öteki üzerinden kendi kimliğini inşa etme geleneği, mizahta da devam etmektedir. Türkiye'deki mizah anlayışının da maalesef bu seküler çizgide devam etmesi yadsınamaz gerçeklerimizden biri olmuştur. Türkiye'de bu geleneğin Batılılaşma serüveniyle başladığı sadece günümüzle sınırlı kalmadığı da bir diğer gerçektir. Tanzimat döneminde Osmanlı'da ortaya konulan eserlerin ticari kaygılarla oryantist çizgide verilmesi hususunda Osman Hamdi Bey'i örnek gösteren Arsal, daha iyi eserleri olmasını rağmen Kaplumbağa Terbiyecisi'nin daha ünlü olmasının içerdiği oryantist mesaj dolayısıyla olduğunu vurgulamıştır (Arsal, 2000: 74-123). Medya, dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir Müslüman tarafından işlenen kabahatle bütün Müslümanları karalamaktadır. DAESH, El Kaide gibi terör örgütlerinin işlediği cinayetleri bütün hâlinde İslam'a mal etmesi de bu kanıyı destekler niteliktedir.

7. DİJİTAL OYUNLARDA İSLAMOFOBİ

Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği kapsamında yapılan örneklem metotlu bir çalışmaya göre 500 kişiden oluşan bir grup seçilerek bilgisayar oyunlarının her geçen gün daha fazla bağımlılık yaptığı verilerle ortaya konulmuştur (Horzum, Ayas, Balta, ? : 1-83). Kirriemuir'e göre ise geçtiğimiz otuz yıl boyunca bilgisayar oyunları, 20 milyon YTL'lik büyük bir endüstri hâline gelmiştir (Kirriemuir, 2002). Bu alandaki yatırımların arz-talep doğrultusunda ciddi rakamlara ulaşmış olması göz önüne alındığında insanları özellikle gençleri oyuna iten sebepler başka bir sosyolojik araştırmanın konusudur. Ancak çalışmanın bu bölümünde özellikle 10-25 yaş aralığı kesimin oynadığı dijital oyunların içerisine yerleştirilmiş İslamofobik unsurlar ve bunların üstünden oluşturulan algı yönetimi açıklanmaya çalışılacaktır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 2016 yılında açmış olduğu oyunlardaislamofobi.com adlı siteye göre gençlerimizin günde ortalama 8 saatini geçirdiği bilgisayar oyunlarında İslam'a, Allah'a peygambere ayetlere ve hadislerle yapılan çirkin saldırılar ve hakaretler, bugün tertemiz beyinleri farkında olmadan İslam düşmanlığına ve Müslüman-terörist algısına itmektedir. Bahsi geçen oyunlardan biri olan Guitar Hero-3 adlı nota oyununda şarkıyı çalan ve söyleyenlerin üzerine bastığı zeminde Arapça Allah ibaresi yer almakta Allah adını ayaklar altına alan bir grubun temsiliyle İslamofobik mesajlardan biri gösterilmektedir. 1 Şubat 2005'te ABD'de geliştirilen Devil May Cry-3/ Dante's Awakening adlı bilgisayar oyununda ise Kâbe'nin kapısı, kötülüğün ve şeytanî türevlerin giriş kapısı olarak verilmektedir. Bu oyunda dikkat çeken bir başka nokta ise Dante'nin adının kullanılmış olmasıdır. İlahi Komedi'yi Batı dünyasının klasikleri arasında yer alan Dante, komedyasında Hz. Ali ve Peygamberi bozguncuların olduğu cehennem 8. katına koymasıyla İslamofobinin ilk teorisyenlerinden biri olarak kabul edilebilir.

27 Ekim 2008'de piyasaya Japonya'dan sürülen Resident Evil-4 adlı oyunda Peygamberin kabrinin kapısı (Mescidi Nebevi), zombilerin büyük giriş kapısı olarak tasvir edilmiştir. Bu oyunun bir yıl sonra çıkmış 5. versiyonunun (Resident Evil-5) kütüphanede geçen bir bölümünde ise bütün kitaplar raftayken Kur'an-ı Kerim yerde bırakılmıştır. Call Of Duty Modern Warfare adlı ABD yapımı bir oyunda Arapça, Allah güzeldir ("Allah güzeldir" şeklinde tırnak içinde yazılmalı) adlı bir hadisin bulunduğu çerçeve, kirliliği bir klozet kapağının üstünde

resmedilmiştir. Görsel hafızayı etkileyerek algı oluşturma metodu kullanılmış ve zihinler sinsice kirletilmeye çalışılmıştır. Oyunların büyük bir kısmı Türkiye’de çeşitli aralıklarla yılın oyunu seçilmiş, İslam korkusunun oluşturduğu zehir, toplumu her şekilde kuşatma altına almıştır.

8. KÜRTLER ARASINDA YAYILAN İSLAMOFOBİ

Çalışmanın bu bölümünün amacı, kentsel bazda Diyarbakır, etnik bazda ise Kürtlerin yaşadığı sosyal dönüşümün İslamofobi olarak yansımalarını, tarihî süreç içinde ortaya koymaya çalışmaktır. Kürtlerin dindar bir hayat yaşadıkları, dinî liderlere verilen büyük önemde görülebilir. Sırasıyla cumhuriyet rejiminin kurulması ve kurulan yeni sistemin laiklik ve milliyetçilik üzerine inşa edilmesi, 1980 darbesi, 1990’larda çatışma ve şiddet ortamı, Hizbullah ve PKK’nın etkinlik alanı ve son olarak 28 Şubat, Kürtlerde sosyal bir dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. Çalışmada bu sınırlar içinde tarihî gelişmelere bağlı kalınarak, belirtilen konu bazında incelenmeye çalışılmıştır.

Tarihî olarak birçok kültüre ev sahipliği yapan Diyarbakır, Osmanlı’nın son dönemlerine denk gelen gayrimüslimlerin göç etmeleriyle beraber Sünnî-İslam ağırlığının hissedildiği bir yer olmuştur (Bozan, 2012, Yanmış, Mehmet, 2015: 8). Zamanla yaşanan göç dalgalarıyla Şafilik önemli hâle gelmiş olsa da cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan Şeyh Sait hadisesiyle birlikte bölgede dinî kurumların etkinliğinin giderek zayıfladığını söylemek mümkündür. Öğrenciler arasında devlet hizmetlerinin aksaklığı bahane edilerek sol fikirlerin filizlenmesi ve dindar kesimlerin bu dönemlerde baskı altına alınması düşünüldüğünde 1978’de kurulan PKK’nın bu, arada kalmış kesimi etkisi altına almakta çok zorlanmadığını görmek mümkündür (Marcus, 2012).

1980’lerde PKK ve Hizbullah arasındaki hesaplaşma ve işlenen cinayetlerin merkezî konumuna gelen Diyarbakır (TBMM, 1995), etnisiteyi ön plana çıkararak sözde Kürt halkının haklarını savunan PKK, dinî değerleri ön plana çıkararak sözde din savunucusu Hizbullah ve bütün bunların önüne geçmek için bölgede yaptırımlar uygulayan devlet arasında kalmıştır. Şiddet olaylarının artmasıyla beraber dinî kurumlara önem verilememiş, Hizbullah’ın bu boşluğu doldurma çalışmaları PKK’yı harekete geçirmiş ve camiler kısa sürede çatışma ortamının ve korku yayan merkezlerin odağı olmuştur (Çakır, 2011). Sözü geçen dönemde yaşanan 28 Şubat (1997) süreci de dinî hayat üstünde hissedilen baskıyı arttırmış ve İslamofobik unsurların topluma yerleşmesine sebebiyet vermiştir.

9. SONUÇ

Batı’da Haçlı Seferleriyle net olarak görülmeye başlanan İslamofobi’nin tarihî kökeni İslamiyet’in ilk ortaya çıkışına kadar götürülebilir. Mekke’de İslamiyet’in ortaya çıkışıyla birlikte ekonomik olarak menfaatleri sarsılan putperestlerin saldırgan tutumundan bunu anlamak mümkündür. Günümüzde daha çok Batı’da yaygın olduğu düşünülen İslamofobi, farklı terör örgütlerinin barbarlıkları, cinayetleri ve yaptıkları her türlü sapkınlığın sözde İslam adına olmasından beslenmektedir. Bunun yanında Batı’nın özellikle 11 Eylül hadisesinden sonra net görülen İslam’ı ötekileştirerek kendi kimliğini oluşturma yani İslam canı, biz canı olmayan, İslam terörist, biz ise hürriyetçi diyerek oluşturduğu önyargılı tavırlarının da etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Türkiye’de ise Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle başlayan ulus-devlet sürecinin kimlik arayışındaki Batılı yersiz özdeşleştirmeler, dindar kesimleri irtica ile yargılayan 28 Şubat süreci, dinî gelişimi ilkel toplumlara has gören medya ve siyasî söylemler, İslamofobinin ortaya çıkıp kendini anti-İslamist tavırlara dönüştürmesindeki sebeplerden sadece birkaçıdır.

Bu konuda Türkiye, meseleyi önce içerde çözmeye çalışıp İslam’ın istismar edilmesiyle mücadele etmelidir. İslam’ın temelinde güzel ahlak sahibi olmanın yattığı anlatılmalı, dinin ticarî saha hâline getirilmesinin önünü alacak yaptırımlar uygulanmalıdır. Özellikle son günlerde yaşadığımız Gülen hareketi gibi dini, siyasî bir oluşum hâline getirip ülkede yargının, eğitimin, güvenliğin ve bürokrasinin başbelası yapılmasına izin verilmemelidir. Topluma İslamiyet’i en doğru şekilde anlatacak uzmanların yetiştirilmesi sağlanmalı, İslam’ın rant alanı hâline getirilip istismar edilmesine fırsat verilmemelidir. Modernizm ile İslamiyet arasında oluşturulan karşıt algının kırılması ile ilgili çalışmalar yapılmalı, toplumun kendi içinde birleştirici unsurların varlığına dair kamuoyu oluşturulmalıdır.

Dışarıda ise İslamofobinin bir insan hakları ihlali meselesi olduğu her platformda altı çizilerek kavratılmalıdır. Bugün antisemitizm nasıl dünyaca insanlık suçu kabul edilmişse aynı şekilde İslamofobi, nefret suçu ve İslamofobik yaklaşımlar, insan hakları ihlali olarak benimselmemelidir. İnsan hakları ve evrensel hukuk ile olan

mevcut ilişkisi ayrıntılı bir şekilde ele alınmalı, mevcut yasal düzenlemelerin İslamofobi ile mücadelede etkin kullanılması sağlanmalıdır.

Bütün bu sayılanlara ilaveten bugün teknolojik olarak Batı'yla hiçbir şekilde kıyaslanamayacak durumda olan İslam ülkelerinde böyle fabrikasyon bir korku oluşturulmasının sebebi daha fazla düşünülmeli, bu konuda interdisipliner çalışmalara ağırlık verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKINER, Nurdan & Mustafa MENCET (2016). "Mizah Dergilerinde İslam'ın Temsili", **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, 169-196.
- AKTAŞ, Murat (2014). "Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 1, 31-54.
- ALLEN, Cristopher (2010). **İslamophobia**, Ashgate Publishing Limited, England.
- ARSAL, Oğur (2000). "**Modern Osmanlı Rejiminin Sosyolojisi (1839-1924)**", Çev: T. Birkan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HORZUM, Mehmet Barış; Tuncay AYAS; Özlem Çakır BALTA (2016). "Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun ve Bağımlılığı Ölçeği", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 30, 76-88.
- CANATAN, Kadir (2007). "**Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm**", Ankara: Eskiyeni Yayınları, 1. Baskı.
- ÇAKIR, Ruşen (2011). "**Derin Hizbullah- İslamcı Şiddetin Geleceği**", İstanbul: Metris Yayınları.
- ÇARKOĞLU, Ali & Binnaz TOPRAK (2006), "**Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset**", İstanbul: TESEV Yayınları.
- FAUREST, Caroline & Fiammetta VENNEN (2003). "**İslamophobie?**", Prochoix, No: 26-27, Automne-Hiver, Paris.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı (2016). "**Dijital Oyunlarda İslamofobi Kitapçığı**", <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dijital-oyunlarda-islamofobi-tehlikesi/660381>
- HALLIDAY, Fred (2008). " 'Islamophobia' Reconsidered" **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 22, No. 5, 172-174.
- HAFTACI, Vasfi (2014). "**Büyük Boşluk**", Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 1. Baskı.
- HIDIR, Özcan (2007). "**İslamofobi ve Anti-İslamizmin Farkı**", Ankara: Eskiyeni Yayınları.
- KARAMAN, Hayreddin (2015), "Türkiye ve İslamiyet", İz Yayıncılık.
- KIRRIEMUIR, John (2002). "Video Gaming Education and Digital Learning Technologies", **D-Lib Magazine**, Vol.8, No. 2, 1-12.
- ÖNGÖREN, Ferit (1983). **Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖZTÜRK, Orhan (1992). "**Ruh Sağlığı Bozuklukları**", Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- SAID, Edward, W. (2008). "**Medyada İslam: Gazeteciler ve Uzmanlar Dünya Bakışımızı Nasıl Belirliyor?**", Çev: A. Babacan, İstanbul: Metris Yayınları.
- TBMM (1995). **Cinayetler Konusunda Meclis Komisyonu Araştırma Raporu**, Diyarbakır.
- VALLADE, Jessalyn I.; Melanie Booth-Butterfield; Lori E. Vela (2013). "Taking Back Power: Using Superiority Theory to Predict Humor Use Following A Relational Transgression", **Western Journal of Communication**, 77 (2), 231-248.
- YALÇIN, Ali (2016). "İslamofobiyle Mücadele Yöntemi; İnsan Ortak Kimliğinde Buluşma", **Kamuda Sosyal Politika Dergisi**, Yıl: 9, Sayı: 34.
- YANMIŞ, Mehmet & Ahmet AKTAŞ (2015). "**Kürtlerde Dini Yaşam: Diyarbakır Örneği**", İstanbul: UKAM Yayınları.